

Ks. JERZY STEFAŃSKI
Poznań, UAM

KRYTERIA REFORMY CZYTAŃ PATRYSTYCZNYCH KSIĘGI LITURGIA GODZIN Kwestie redakcyjne

Pierwszy dokument *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, który informuje o powstaniu i składzie osobowym Grupy Studyjnej nr 5 odpowiedzialnej za nową redakcję czytań patrystycznych dotychczasowego *Breviarium Romanum* (dalej: BR), nosi datę 27 czerwca 1964 r.¹ Funkcję relatora (przewodniczącego) powyższej grupy pełnił najpierw² M. Pellegrino, sekretarzem był I. Oñatibia, a konsultorami następujące autorytety w materii liturgiczno-patrystycznej: J. Danielou, W. Dürig, A. Olivar, J. Quasten oraz F. Toal.

Początkowe, orientacyjne wskazania dotyczące kierunku prac redakcyjnych odnoszących się do nowego zestawu czytań patrystycznych zaproponowano na spotkaniu wszystkich relatorów i sekretarzy odpowiedzialnych za przyszłą strukturę BR, które miało miejsce w Rzymie w dniach 20–21 czerwca 1964 r.³ Miało ono oczywiście *valorem consultivum* i było jedynie wstępnym, rutynowym zainicjowaniem prac (tzw. *adumbratio problematis*). Należało przecież odczekać na decyzję ustalającą strukturę przyszłej księgi BR, czyli o rychłe rozstrzygnięcie, czy ma być jeden wspólny brewiarz dla wszystkich, czy raczej osobny dla osób prowadzących życie czynne, a inny *pro contemplativis*. Należy ponadto zachować obowiązujący aksjomat: *nulla dies sine Scriptura, nulla dies sine Patribus*. Przy dystrybucji przyszłych czytań *matutinum* przewiduje się zachować następujące proporcje lektur: $\frac{1}{3}$ czytań biblijnych, $\frac{1}{3}$ tekstów z Ojców Kościoła, $\frac{1}{3}$ z homilii nawiązujących do perykopy ewangelijnej z danego dnia liturgicznego. *Officium* ku czci świętych musi oczywiście uwzględnić czytanie hagiograficzne. Nowe teksty patrystyczne powinny inspirować się potrzebą duchowego ubogacenia czytelnika, jak też służebną pomocą w proklamacji słowa Bożego w danym dniu. Relator M. Pellegrino w generalnych

¹ Zob. *Schemata nr 20, De Breviario* 3, z dnia 27 czerwca 1964 r. (bez tytułu), s. 1–3.

² Do końca funkcjonowania Grupy Studyjnej nr 5 (*De lectionibus patristicis*) w roli relatora wystąpili jeszcze kolejno: U. Neri, I. Oñatibia, F. Nikolasch, J. Rotelle oraz H. Ashworth wspólnie z G. Raciti. Tak częsta rotacja przewodniczących jednej grupy była na tle pracy innych zespołów redakcyjnych pracujących nad nowym kształtem księgi BR zjawiskiem zupełnie wyjątkowym. Również początkowy zespół konsultorów uzupełniany był takimi osobami, jak np. A. Hamman, J. Ortis de Urbina, J. Leclercq, A. Rose, R. Grégoire, itd.

³ Poniżej streszczamy *Schemata nr 20* (zob. przyp. 1).

słowach, nieco ogólnikowych z konieczności, biorąc pod uwagę wstępny, organizacyjny etap prac, ukazał szereg kryteriów, którymi należy kierować się przystępując do preredagowania dotychczasowego zestawu czytań patrystycznych. Przekazał ponadto członkom Grupy zestaw użytecznej i pomocnej literatury przedmiotu bezpośrednio analizującej patrystyczne czytania w dotychczasowym BR⁴

W międzyczasie wstępne kryteria reformy, istotne przecież dla całego procesu redakcyjnego, przybrały bardzo precyzyjny kształt⁵. Oto one:

- a) dostarczyć zrównoważony wybór tekstów czerpanych zarówno od autorów Kościoła zachodniego, jak też wschodniego. Dobrać patrystyczne teksty autorów pominiętych dotąd w BR, względnie śladowo obecnych, np. Pacjana, bpa z Barcelony, Zenona z Werony, Melitona z Sardes, Teofila z Antiochii, Proklusa z Konstantynopola, Pseudo-Makarego (Egipcjanina), Afrahata (Aphraates) czy Efrema Syryjczyka;
- b) usunąć czytania z elementami dawnej, nie zawsze trafnej egzegezy, teksty nie pogłębione zbyt, przestarzałym alegoryzmem. Odnosi się to zwłaszcza do komentarzy lektur biblijnych ze Starego Testamentu;
- c) unikać tekstów moralizujących — to sam Bóg ma przemawiać w tekstach Ojców. Preferować zatem należy treści doktrynalne, pogłębiające prawdy wiary oraz eksponujące podstawowe tematy życia chrześcijańskiego;
- d) poszukiwać tekstów, które przemawiają do wrażliwości religijnej współczesnego człowieka. Takimi są z pewnością nauki św. Augustyna. Wielu przecież autorów ze starożytności chrześcijańskiej pozostawiło teksty doskonale przemawiające do potrzeb duchowych człowieka obecnej epoki, których nie znajdujemy w BR. Takimi „współczesnymi” są np. dzieła: Piotra Chryzologa, Hilarego z Poitiers, Maksyma z Turynu, Grzegorza z Nyssy czy Pseudo-Makarego;
- e) należy brać pod uwagę fakt, że oryginalne teksty patrystyczne przyszłej księgi BR zostaną przełożone na języki ludowe. Będzie to wymagało czasami, odnośnie do tekstów szczególnie trudnych w swej formie oryginalnej, pewnego stosownego przystosowania i adaptacji językowej;
- f) przyszły zestaw czytań patrystycznych powinien zawierać teksty Ojców Kościoła, pisarzy kościelnych oraz autorów epoki średniowiecza⁶, będących autorytetami

⁴ M. Pellegrino podał zestaw 9 pozycji, m.in.: J.H. DERBY, *Index to the Patristic Commentaries on Holy Scripture in the Roman Breviary*, IER 80 (1953), s. 230–239; A. OLIVAR, *Per una revisió del títol del sermons i de les homilies del Breviari Monàstic*, w: *Liturgica I*, Monserat 1956, s. 251–259; H. RAHNER, *Zur Reform der Väterlesungen des Breviers*, w: TENZE, *Brevierstudien*, Trier 1958, s. 42–56; H. TISSOT, *Les Pères vous parlent. Homélie du bréviaire*, t. I–II, Bruges 1953–1955; A. WINTERSIG, *Die Väterlesungen des Breviers übersetzt, erweitert und kurz erklärt*, t. I–V, Freiburg 1925–1937.

⁵ Omawiane tutaj redakcyjne kryteria odnośnie do przyszłego zestawu czytań patrystycznych podajemy za *Schemata nr 358, De Breviario 96*, z dnia 31 października 1969 r., *De lectionibus patristicis in Breviario*, s. 1–6.

⁶ Ta wstępna, redakcyjna propozycja zostanie w przyszłości znacznie przepracowana, zmieniona.

w materii duchowości chrześcijańskiej. Należy wykluczyć teksty autorów współczesnych. Proponowane teksty muszą wynikać z tradycji Kościoła, i to raczej powszechnego, aniżeli lokalnego. Jednakże konferencje biskupów mogłyby czerpać z tekstów własnej tradycji, przeznaczonych dla BR na obszarze własnej jurysdykcji;

g) istotnym kryterium w doborze czytań patrystycznych musi być ich pastoralna przydatność. Duszpasterze—autorzy przemawiają do duszpasterzy, aby pogłębić ich życie duchowe i umocnić ich powołanie pastoralne. Wiek pochodzenia danego tekstu odgrywa drugorzędną rolę, gdyż istotna jest zawsze merytoryczna treść, która przemawia do człowieka dzisiejszej epoki.

Grupa Studyjna w swych początkowych pracach uzależniona była od merytorycznej współpracy z trzema innymi zespołami (*Coetus a studiis*). Dotyczyło to następujących kwestii⁷:

- ustalenia kalendarza liturgicznego, obejmującego całość obchodów odnoszących się zarówno do wydarzeń zbawczych, jak też *proprium sanctorum*;
- ustalenia struktury godziny czytań (*officium lectionis*), czyli o podjęcie decyzji odnośnie do ilości czytań w codziennym *officium*, ich objętości oraz opowiedzeniu się za cyklem jedno- lub dwuletniego zestawu czytań patrystycznych;
- ustalenia czytań biblijnych przyszłego BR, gdyż od tego zależy dobranie i wyszukanie odpowiednich tekstów patrystycznych prezentujących komentarz do określonego czytania biblijnego.

M. Pellegrino (z wykształcenia patrolog), zakreślając ogólną wizję redakcji przyszłych czytań patrystycznych, przypomniał również, że należy usunąć teksty czytań zawierające polemiki z nieaktualnymi już dzisiaj herezjami, psychologizujące i moralizujące rozważania natury filozoficznej, obce dzisiejszej mentalności, życiowe pouczenia nie odpowiadające współczesnemu stylowi życia oraz wszelkie teksty natury historycznej nie prezentujące żadnego pożytku dla duchowości dzisiejszego czytelnika⁸. Wspomniany relator poinformował, że wstępnie przygotował cztery katalogi odnoszące się do autorów, którzy komentują niektóre okresy i dni liturgiczne. Są to jednak wyłącznie wstępne, robocze propozycje⁹

Pierwszy zestaw obejmował traktaty takich autorów, jak: Egeria, Ojcowie apostołscy (m.in. Klemens, Ignacy, Polikarp), Bazyli Wielki, Cezary z Arles, Cyprian, itd. Przy każdym z autorów relator zaznaczył szczegółowo jaki tekst z określonego traktatu mógłby zostać wykorzystany w przyszłym BR. Drugi zestaw był poniekąd kontynuacją pierwszego. Zawierał on bowiem wykaz ksiąg biblijnych (ze Starego

⁷ O takim sposobie koniecznego procedowania informuje M. Pellegrino w: *Schemata* nr 26, *De Breviario* 8, z dnia 3 września 1964 r., *Relatio de programme Coetus V De lectionibus patristicis in Divino Officio*, s. 1–5, tu s. 1n.

⁸ *Tamże*, s. 2n.

⁹ *Tamże*, s. 3–5.

i Nowego Testamentu), z których jakaś perykopa została objaśniona lub skomentowana przez kogoś z autorów epoki patrystycznej, umieszczonych w katalogu poprzednim. M. Pellegrino wyszukał ponad tysiąc relatywnych komentarzy Ojców i pisarzy Kościoła odnoszących się do różnych tekstów biblijnych. I tak np. 56 komentarzy odnosiło się do Księgi Rodzaju, 50 — do Psalmów, 18 — do Księgi Przysłów, 30 — do Izajasza, 9 — do Jeremiasza, 101 — do Listu do Rzymian, 70 — do Pierwszego Listu do Koryntian.

Trzeci katalog autorstwa wspomnianego powyżej relatora zestawiał i grupował razem teksty patrystyczne (ewentualnych przyszłych czytań) odnoszące się bezpośrednio do głównych świąt i uroczystości oraz okresów liturgicznych. I tak np. dla uroczystości Bożego Narodzenia znaleziono 10 tekstów, dla Paschy — 12, dla Adwentu — 4, dla okresu Męki Pańskiej — 45, dla męczenników — 15.

Czwarty katalog zawierał opisy bibliograficzne odnoszące się do 33 tekstów patrystycznych o treści doktrynalnej oraz 62 opisy tekstów natury moralno-ascetycznej.

Wszystkie powyżej wspomniane teksty pochodziły z wydania *Patrologii* Migne'a. Dla tekstów w oryginale greckim czy orientalnym przewidywano przekład na język łaciński lub współczesny.

W międzyczasie poszczególnym konsultorom zostali przydzieleni wybrani autorzy z epoki patrystycznej, nieobecni dotąd (lub obecni w stopniu minimalnym), aby z ich spuścizny dobrać właściwe teksty dla przyszłego BR. I tak np. A. Olivar odpowiadał za dzieła Piotra Chryzologa, F. Toal zajął się pismami Grzegorza z Nazjanzu oraz Gaudencjusza, biskupa Brescii, M. Pellegrino — dziełami Tertuliana oraz Maksyma z Turynu.

Przewodniczący Grupy Studyjnej nr 9 (*De generali structura Officii divini*), odpowiedzialny za całość prac nad rewizją BR, A.G. Martimort, przygotowując relację dla IV Sesji Plenarnej *Consilium* zaplanowanej na 29 IX – 9 X 1964 r., zobowiązał relatorów grup studyjnych opracowujących poszczególne elementy przyszłej księgi BR o dostarczanie syntetycznej prezentacji własnych zamierzeń czy problemów¹⁰. M. Pellegrino — poza uprzednio już wzmiankowanymi problemami związanymi z oczekiwaniami na ustalenie struktury godziny czytań i kalendarza (a z nim z konieczności przydzielenia na dany dzień liturgiczny określonych czytań biblijnych i zależnych od nich homilii patrystycznych) — nawiązał do kwestii ewentualnego rozszerzenia autorów czytań pochodzących z epoki popatrystycznej. Powtórzył tutaj negatywną opinię *in proposito* opata B. Capelle OSB zawartą w projekcie generalnej reformy liturgicznej opracowanej przez tzw. *Commissio piana*, a dotyczącej czytań patrystycznych BR¹¹. Capelle uważał, że należy raczej bardzo rzadko

¹⁰ Informuje o tym *Schemata nr 31, De Breviario 10*, z dnia 14 września 1964 r., *Relatio generalis de reformatione breviarii*, s. 1–17, tu s. 1.

¹¹ Tę opinię powtarza M. Pellegrino na s. 15 powyższego dokumentu (przyp. 10). Pełną wypowiedź B. Capelle znajdziemy w: S. CONGREGATIO RITUUM, *Sectio Historica nr 76, Memoria sulla riforma, Supplemento II*, Tipografia Poliglotta Vaticana 1950, s. 51n.

czierać teksty z tradycji późniejszej, czyli średniowiecznej lub nawet współczesnej. Dobrane teksty z epoki patrystycznej mają tę przewagę, że stanowią one bezpośrednio świadectwo wiary pierwotnego Kościoła. Za wyborem tekstów z tej epoki przemawia ich wiarygodność, doktryna i świadectwo, a nie wiek czy epoka pochodzenia. W przeciwnym wypadku uzasadniony byłby zarzut „archeologizmu”

Owoce dotychczasowych prac Grupy Studyjnej, i to zaledwie w kilka miesięcy od powołania tego zespołu, było wyodrębnienie 2093 tematycznych tekstów patrystycznych do wyboru w przyszłej księdze BR¹². Oto kilka przykładów: z pism św. Ambrożego wybrano 196 tekstów, św. Augustyna — 654, Cezarego z Arles — 40, Cypriana — 25, Grzegorza Wielkiego — 120, Hilarego z Poitiers — 47, Jana Chryzostoma — 372. Oczywiście ten etap prac będzie nadal kontynuowany, ze szczególnym uwzględnieniem autorów greckich oraz orientalnych.

Przy tym wstępnym wyszukiwaniu zestawów odpowiednich czytań patrystycznych wyłoniło się szereg kwestii „okołoredakcyjnych”, o których rozwiązanie postanowiono zwrócić się do członków *Consilium (Membra Consilii)*¹³. Wątpliwości dotyczyły dwóch kwestii. Najpierw zastanawiano się nad problemem braku autentycznej świętości niektórych autorów z epoki patrystycznej. Przeważała jednak opinia konsultorów opowiadających się za uwzględnieniem tekstów tychże autorów. Argumentowano przy tym, że KL 92b nic nie wspomina o konieczności takiego warunku, a ponadto kryteria świętości życia współczesnego nie utożsamiają się z ideałami epoki starożytnej. Ponadto istotne przesłanki wyboru danego czytania zawierają się w jego treści, a mniej w samym autorze, który zresztą nigdy nie był antytezą świętości. Druga kwestia dotyczyła tekstów patrystycznych tych pisarzy kościelnych, którzy z jednej strony byli autorami wybitnych tekstów doktrynalnych czy ascetycznych, a z drugiej strony „grzeszyli” w niektórych swoich pismach brakiem ortodoksji. Chodzi tu o takich pisarzy, jak: Klemens Aleksandryjski, Diadoch z Photike, Euzebiusz z Cezarei, Ewagriusz Pontyjski, Faustus z Riez, Makary Egipcjanin, Meliton z Sardes, Orygenes, Sewer z Antiochii, Tertulian, Teodoret czy Teodor z Mopsuestii.

W czasie obrad IV Sesji Plenarnej *Consilium*¹⁴ M. Pellegrino zapoznał członków *Consilium* z aktualnym stanem prac nad czytaniem patrystycznymi i zarazem poprosił o wyrażenie opinii w niektórych kwestiach. Najpierw przypomniał, że przy analizie czytań zawartych w dotychczasowym BR, jak też przy poszukiwaniu nowych tekstów patrystycznych dla przyszłego BR, Grupa Studyjna kierowała się za-

¹² Podane poniżej numeryczne przykłady przejranych i wybranych tekstów patrystycznych zawarte są w: *Schemata nr 35, De Breviario 11*, z dnia 28 września 1964 r., *Relatio de lectionibus patristicis in Breviario*, s. 1–8, tu s. 6.

¹³ Tamże, s. 7n.

¹⁴ Poniżej zreferowane obszernie wystąpienie M. Pellegrino powtarzamy za *Schemata nr 50, De Breviario 14*, z dnia 1 grudnia 1964 r., *Relatio de Sessionibus quas Coetus a Studiis IX diebus 26, 27 septembris ac 1 octobris Romae habuit*, s. 1–16, tu 7–9.

równy negatywnymi, jak też pozytywnymi kryteriami. Wśród negatywnych racji, które sugerują odrzucenie niektórych czytań obecnych jeszcze w BR, należy wyliczyć następujące:

- polemiki z odległymi czasowo herezjami czy poglądami (np. *de continentia coniugali* w niektórych dniach czy okresach liturgicznych);
- rozważania filozoficzno-naukowe obce dzisiejszej mentalności lub wręcz błędne (np. opinia o zbliżającym się końcu świata);
- zbyt trudne, a nawet abstrakcyjne prezentacje niektórych kwestii teologicznych, których współczesny czytelnik już nie rozumie i nie jest już nimi zainteresowany. Dotyczy to także niektórych czytań, które ranią wrażliwość oraz naukę współczesnego Kościoła (np. ataki przeciw Żydom, poganom, heretykom).

Powyższe kryteria zostały jednogłośnie przyjęte przez członków *Consilium*. Na powyższej Sesji *Consilium* relator oznajmił, że przygotowano już zestawy zawierające ok. 2200 perykop zarówno z tradycji patrystycznej łacińskiej, jak też greckiej. Objętość każdego z dobranych tekstów nie przekracza podwójnej kolumny tekstu z oryginału wydania Migne'a. Nadmiar przygotowanych tekstów mógłby zostać wykorzystany w dodatkowym *lectionarium patristicum (ad libitum)*. Sposób jego wykorzystania przez zobowiązanych do recytacji BR (obligatoryjna lub fakultatywna lektura) można by sprecyzować w końcowym etapie prac redakcyjnych. Także tę propozycję członkowie *Consilium* poparli jednogłośnie. Relator przedstawił ponadto kwestie związane z tekstami czytań redagowanymi *methodo centonisationis*, czyli zawierania w jednej „jednostce lektury” teksty łączone tematycznie, a pochodzące z kilku miejsc danego dzieła, albo nawet od kilku autorów. Ponieważ w łonie samej Grupy Studyjnej nie było jednakowej opinii *in proposito*, poproszeni członkowie *Consilium* o wyrażenie swej decyzji jednogłośnie odrzucili takie „mozaikowe” (*opus musivum!*) kompozycje. Również jednogłosną decyzję wyrazili członkowie *Consilium* odnośnie do następujących pytań relatora:

- a) Czy można dobierać teksty pochodzące z epoki pozapatrystycznej?
- b) Czy można korzystać z autorów nie będących ani błogosławionymi, ani świętymi?
- c) Czy uprawnione jest czerpanie odpowiednich tekstów od autorów, którzy nie we wszystkich swoich dziełach prezentowali ortodoksyjną doktrynę?

W dalszym jednak ciągu nie podjęto jeszcze ustaleń odnośnie do struktury *officium lectionis* (np. ilość nokturnów, ilość psalmów i czytań). Członkowie *Consilium* zachęcali jedynie *ut consultores quam abundantissimam pericoparum collectionem appararent*, aby z tego zestawu dobrać najodpowiedniejsze teksty¹⁵

Pod koniec stycznia 1965 r. Grupa Studyjna opracowała zestaw tekstów patrystycznych na okres Adwentu¹⁶. Niektóre z tych perykop odnosiły się wprost do li-

¹⁵ *Tamże*, s. 7.

¹⁶ Pierwszy (wprawdzie cząstkowy) zestaw tekstów patrystycznych proponowanych dla przyszłej księgi BR, odnoszący się zaledwie do okresu adwentowego, zawarty jest w *Schemata nr 74, De Brevia-*

turgicznych celebracji adwentowych. Inne zaś czytania zamierzały pomóc czytelnikowi zrozumieć sens doktrynalny i duchowy Adwentu. Takimi np. była katecheza św. Cyryla Jerozolimskiego o powtórny przyścisł Chrystusa Pana czy lektury z dzieł Cyryla Aleksandryjskiego o ekonomii zbawienia w relacji do Inkarnacji Chrystusa. W sumie zestaw ten obejmował 22 czytania, takich autorów jak: św. Augustyn (1 tekst), św. Ambroży (1), Cyryl Aleksandryjski (2), Cyryl Jerozolimski (1), Maksym z Turynu (3), Cezary z Arles (2), św. Jan Chryzostom (5), Maksym Wyznawca (1), Tertulian (1)¹⁷

Powyższe czytania (*Specimina lectionum patristicarum pro Adventu*) M. Pellegrino przekazał sekretarzowi *Consilium* — A. Bugniniemu z prośbą o ich zaopiniowanie przez konsultorów i biegłych (*periti*) z pozostałych grup studyjnych pracujących nad reformą księgi BR¹⁸. W sumie owe *specimina* otrzymało 55 osób. W postulowanym terminie (do końca lutego 1965 r.) odesłano 18 odpowiedzi. Większość respondentów uznała trafność dobranych tekstów. Nie brakowało jednakże szeregu sugestii, które podpowiadały szersze spojrzenie na zakres prezentowanej problematyki teologicznej w proponowanym zestawie adwentowych czytań. I tak P. Jounel, A. Olivar, I. Pascher i A. Rose chcieliby mocniejszej i szerszej obecności tekstów podkreślających eschatyczny wymiar Adwentu. H. Schmidt widziałby tajemnice przyścisła (*adventus*) Chrystusa Pana zaprezentowaną w lekturze oddającej potrójny wymiar tej prawdy jako *heri–hodie–in aeternum*. A. Amore, I. Lécuyer oraz A. Olivar optowali za utrzymaniem tematów tradycyjnych, jak np. powołanie i misja św. Jana Chrzciciela czy prefiguracja Mesjasza w wybranych osobach Starego Testamentu. I. Lécuyer, zgodnie z tradycją liturgii wschodnich (zwłaszcza obrządku syryjsko-jakobickiego), proponował dowartościowanie figury i posłannictwa Najświętszej Maryi Panny. Liturgie wschodnie chętnie bowiem w okresie Adwentu eksponują tajemnice Zwiastowania i Nawiedzenia NMP. Na istotne znaczenie czytań patrystycznych o tematyce Wcielenia zwracał uwagę A. Olivar, a o tematyce ekonomii zbawienia przypominał W. Dürig. V. Raffa chciałby widzieć teksty czytań nawiązujących do niektórych elementów formularzy mszalnych celebrowanych w okresie Adwentu, np. wyjaśniających sens ich oracji, antyfon, psalmów.

Wśród innych spostrzeżeń czy uwag (*animadversiones*) warto przytoczyć takie, które w przyszłości będą jeszcze nieraz przytaczane. Chodzi tu np. o zgodę na teksty autorów nie we wszystkich swoich dziełach w pełni ortodoksyjnych (postulat

rio 21, z dnia 25 stycznia 1965 r., *Specimina lectionum patristicarum quae in Divino Officio tempore Adventus adhibendae proponuntur*, s. 1–30.

¹⁷ Szczegółowy zestaw czytań patrystycznych na Adwent omawia *Schemata nr 82, De Breviario 25*, z dnia 26 kwietnia 1965 r., *De lectionibus patristicis*, s. 1–6, tu s. 1.

¹⁸ O tym fakcie informuje poniżej opisany dokument. Zawiera on także istotne oceny i spostrzeżenia wyrażone przez interpelowanych konsultorów i biegłych na temat wzmiankowanych adwentowych *Specimina*, które tutaj referujemy; zob. *Schemata nr 74, De Breviario 21*, z dnia 5 kwietnia 1965 r., *De lectionibus patristicis Breviarii*, s. 1–11.

C. Vagagginiego), o dopuszczenie autorów także współczesnych (I. Pascher), niezbyt częste korzystanie z dzieł autorów zbyt często obecnych w dotychczasowym BR, np. św. Jana Chryzostoma (A. Nocent), klarowne wyeksponowanie co jest „komentarzem” autorskim, a co „homilią” (C. Vogel).

W dniach 26–30 kwietnia 1965 r. miała miejsce V sesja plenarna członków *Consilium*. Odnośnie do czytań patrystycznych zadano Ojcom *Consilium* następujące pytania¹⁹:

- a) Czy jest zgoda na kontynuację dotychczasowego stylu prac redakcyjnych, które inspirować się potrójnym *modus procedendi*:
- przygotowanie maksymalnego zestawu perykop, z zachowaniem uprzednio już zaprezentowanych pozytywnych i negatywnych kryteriów doboru tekstów,
 - prezentacja kolejnych *specimina pro festis et temporibus liturgicis* dla ich oceny przez dobrany zespół specjalistów,
 - ostateczna selekcja po ustaleniu kalendarza oraz czytań biblijnych przyszłego BR?

Odpowiedź Ojców *Consilium* była jednogłośnie pozytywna.

- b) Czy poza czytaniem, które odnoszą się do stylu życia osób duchownych, można zaproponować lektury nawiązujące do życia i duchowości osób świeckich?

Odpowiedź: *placet*.

- c) Czy można w niektórych czytaniach opuszczać pojedyncze zdania, których treść obca jest dzisiejszym zwyczajom i mentalności?

Odpowiedź: tak, ale raczej w wyjątkowych przypadkach.

- d) Czy celowe jest wprowadzenie do czytań własnego podziału tekstu, tytułu czy krótkiego pouczenia, które ułatwiają czytelnikowi zrozumienie danej perykopy?

Odpowiedź: *placet*.

- e) czy można stosować *lectio continua* jakiegoś wybitnego dzieła kierując się przykładem z dotychczasowego BR, który zawiera cykl czytań św. Augustyna na czas Wielkiego Postu komentujących Ewangelię św. Jana?

Odpowiedź: *placet*.

- f) czy można dobierać teksty, które mają charakter naukowego komentarza do Pisma Świętego?

Odpowiedź: *placet*.

- g) czy trudna forma językowa (oryginału łacińskiego) upoważnia do nie uwzględnienia danego tekstu w przyszłym zestawie czytań patrystycznych?

Odpowiedź: *negative*.

¹⁹ Zob. *Schemata nr 95, De Breviario 26*, z dnia 22 maja 1965 r., *Relatio de Sessione quam Coetus a Studiis IX die 30 aprilis 1965 Romae habuit*, s. 1–8, tu s. 3n.

Następną inicjatywą Grupy Studyjnej nr 5 przedsięwziętą pod kierownictwem M. Pellegrino (ostatnią zresztą, gdyż miesiąc później został on mianowany biskupem Turynu), było opracowanie 41 tekstów przeznaczonych na okres 4 tygodni Wielkiego Postu, poprzedzających (wg obowiązującego wówczas kalendarza liturgicznego) dwa tygodnie czasu Męki Pańskiej²⁰. M. Pellegrino poprzedził teksty zestawu kilkoma uwagami. Najpierw usprawiedliwił fakt doboru czytań wyłącznie autorów epoki patrystycznej. Z autorów bardziej współczesnych Grupa Studyjna czerpać będzie w terminie późniejszym. Ponadto wszystkie dobrane teksty oparte są na dwóch źródłowych, krytycznych edycjach: albo serii *Patrologiae cursus completus. Series latina* (lub *graeca*) J.P. Migne'a, albo *Corpus Christianorum*. Treść dobranych lektur orientuje się wskazaniem KL 109, który wskazuje, że należy prezentować podwójny charakter Wielkiego Postu: poprzez uwzględnienie elementów chrzcielnych właściwych liturgii tego okresu oraz poprzez ukazanie sensu pokuty, który ułatwia dobre przygotowanie do obchodzenia misterium paschalnego.

Podobnie jak z wyborem czytań na okres adwentowy, również powyższy wybór tekstów proponowanych na dni Wielkiego Postu został wysłany kompetentnym fachowcom z prośbą o nadesłanie pisemnych opinii. Nadeszły odpowiedzi 16 respondentów²¹. Większość z nich (np. G. Békés, I. Biffi, S. Famoso, I. Leclercq, I. Pascher, I. Orti de Urbina) oceniła przysłany katalog tekstów za bardzo trafny. Niektórzy (W. Dürig, V. Raffa) sądzili jednak, że zbytne eksponowanie potrzeby postu nie odpowiada już współczesnym zwyczajom i wrażliwości na tę cnotę w wielu regionach świata. Następny zarzut dotyczył zbytnej przeakcentowania moralizatorskich treści w czytaniach. G. Lucchesi chciałby dla każdego z tygodni W. Postu przydzielić jakiś wiodący temat. Tę samą ideę W. Dürig „urealnił” następującą propozycją: w Środę Popielcową czytanie na temat sensu postu, dwa pierwsze tygodnie Wielkiego Postu — generalna katecheza ukazująca ten okres liturgiczny jako przygotowanie do przeżycia Paschy, a następne dwa tygodnie powinny wyjaśniać tajemnicę Krzyża Chrystusowego. Dwa ostatnie tygodnie (*tempus Passionis*), zgodnie z liturgiczną logiką tegoż okresu, muszą czerpać z homilii autorów patrystycznych poruszających tę problematykę.

Na spotkaniu relatorów Grup Studyjnych odpowiedzialnych za nową redakcję księgi BR, które miało miejsce w benedyktyńskim opactwie S. Maria Della Castagna w Genui w dniach 6–8 lutego 1967 r., H. Neri zaprezentował następny, relatywnie

²⁰ Wspomniany zestaw wypełnia *Schemata nr 103, De Breviario 29*, z dnia 10 września 1965 r., *Specimen lectionum „De operibus Patrum, Doctorum et Scriptorum ecclesiasticorum” depromptarum* (cf. *Constitutionem de sacra Liturgia, art. 92, b*). *Pro tempore Quadragesimae*, s. 1–63.

²¹ Pozytywne i negatywne opinie odnośnie do omawianego tutaj zestawu czytań (niektóre z tych opinii umieszczamy poniżej) przekazał nowy relator Grupy Studyjnej nr 5, H. Neri, w: *Schemata nr 175, De Breviario 39, Addendum*, z dnia 11 lipca 1966 r., *De animadversionibus ad nos missis relate ad specimen lectionum pro Tempore Quadragesimae*, s. 1–2.

obszerny (137 stron!) zestaw propozycji nowych czytań na wybrane dni liturgiczne²². W tym zestawie znalazło się np. 15 lektur na uroczystość Bożego Narodzenia, 5 dla Paschy, 3 dla *Commune Martyrum*, 10 komentarzy do 1 Listu św. Jana, itd.²³

W czasie kolejnej, VIII Sesji Plenarnej *Consilium* w dniach 10–11 kwietnia 1967 r. odczytane zostały przygotowane wcześniej relacje (*relationes*), następnie przedyskutowane kwestie związane z reformą BR²⁴. Te same zagadnienia były kilka dni wcześniej omówione na spotkaniu relatorów oraz członków Grupy Studyjnej nr 9 odpowiedzialnej za koordynację całości prac nad reformą księgi BR. Ze zbiorczych opinii, zarówno Ojców *Consilium*, jak też relatorów, wynika, że dotychczasowy styl pracy, jak też zaproponowane zestawy czytań patrystycznych dobrze wpisują się zarówno w liturgiczny wymiar księgi BR, jak też współbrzmia ze współczesną mentalnością wierzącego człowieka²⁵. Z bardziej szczegółowych opinii warto przytoczyć propozycje (autorstwa bpa H. Volka, J. Paschera, I. Nabuco) zezwalające konferencjom episkopatów na komponowanie własnych zestawów czytań patrystycznych opartych o lokalnych autorów, piszących „własnym” językiem i poruszających problematykę znaną własnemu środowisku. Zrozumiałe, że takie lokalne zestawy pełniłyby rolę wyłącznie uzupełniającą, lecz nie przeważającą (opinia A.G. Martimorta). Obszerność poszczególnych czytań nie powinna przekraczać 300 do 360 słów (opinia A. Bugniniego oraz I. Tassiego). Bp. B. Hervas postulował, aby teksty autorów nie w pełni ortodoksyjnych były opatrzone specjalną notatką na temat poprawności poglądów danego autora, aby u czytelników nie budzić niepotrzebnego niepokoju i zamieszania. W tej materii zabrał głos także bp M. Pellegrino przypominając wcześniejszą sugestję *Consilium*, aby teksty takich autorów umieszczać wyłącznie w osobnym lekcjonarzu patrystycznym, ale nie w księdze BR. Z taką opinią jednak nie zgadzał się H. Neri (następca M. Pellegrino na stanowisku relatora!), uważając, że taki „lekcjonarz” byłby bardzo podejrzany i nie akceptowany (*fieret lectionarium odiosum et suspectum*).

Kolejny redakcyjny etap prac związanych z nowym katalogiem czytań patrystycznych wyznaczają obrady z udziałem sekretariatu *Consilium* łącznie z Grupą Studyjną nr 9 oraz relatorami „grup brewiarzowych”. Spotkanie to miało miejsce w Monachium w dniach 20–23 lipca 1967 r.²⁶ Kwestie czytań patrystycznych refe-

²² O wystąpieniu H. Neriego na wspomnianym spotkaniu informuje *Schemata nr 206, De Breviario 43*, z dnia 15 lutego 1967 r., *Relatio Sessionis Coetus IX „De structura generali Officii divini” quae Genuae apud Abbatiam S. Maria „Della Castagna” diebus 6, 7, 8 februarii 1967 habita est*, s. 1–13, tu s. 6.

²³ Pelen zestaw tychże czytań zob. *Schemata nr 175, De Breviario 39*, z dnia 11 lipca 1966 r., *Specimina lectionum patristicarum*, s. 1–137.

²⁴ Informuje o tym *Schemata nr 227, De Breviario 48*, z dnia 9 maja 1967 r., *De structura generali Officii divini. Acta de Officio divino in Adunatione Commissionis Coordinatricis et in Sessione VIII Consilii mensis aprilis 1967*, s. 1–16, tu s. 1.

²⁵ Tamże, s. 5n. Poniżej referujemy niektóre z bardziej charakterystycznych opinii.

²⁶ Aktualny stan prac redakcyjnych nad poszczególnymi elementami księgi BR obszernie opisuje *Schemata nr 239, De Breviario 55*, z dnia 25 sierpnia 1967 r., *Relatio de laboribus Coetus IX Monachii adunati diebus 20-23 iulii 1967*, s. 1–25; tu poniżej referujemy treść s. 18.

rował I. Oñatibia — nowy, trzeci już z kolei relator. Oznajmił on ważną, wręcz istotną wiadomość dla dalszego procedowania w układaniu i doborze właściwych czytań na określone dni i okresy liturgiczne. Chodzi tu o ważne wskazania wynikające z pierwszych ustaleń dotyczących kalendarza liturgicznego oraz przydziału czytań biblijnych przewidzianych zarówno dla księgi BR, jak też lekcjonarza mszalnego. Brak bowiem tych ustaleń, będących, jak wiadomo, w kompetencjach innych grup studyjnych, w znacznym stopniu spowolnił rytm pracy w obszarze merytorycznej selekcji czytań patrystycznych. Aktualnie został przygotowany zestaw 40 propozycji czytań przeznaczonych na dwa ostatnie tygodnie roku liturgicznego. Współbrzmia one z czytaniem biblijnym lekcjonarza mszalnego. Wiodącym tematem, właściwym dla tego okresu liturgicznego, są treści i pouczenia eschatologiczne. O ocenę trafności tego wyboru tekstów poproszono ok. 50 ekspertów. W czasie referowanego tutaj spotkania w Monachium poruszono także kwestie *responsorium* po czytaniach patrystycznych. *Pro competentia rei* miała zajmować się tymi tekstami Grupa Studyjna nr 8 *De cantibus Officii divini* (relator P. Visentin). W Monachium dyskutowano także nad istotnie ważną kwestią struktury godziny czytań²⁷ Chodziło o to, czy w tejże godzinie kanonicznej, poza czytaniem biblijnym, ma zawsze występować, jak dotąd, czytanie patrystyczne, czy ewentualnie w dni dedykowane świętym (czy błogosławionym) dodawać obowiązkowo czytanie hagiograficzne, czy raczej umieszczać je zamiast czytania patrystycznego. Za obligatoryjnym dodawaniem czytań hagiograficznych do patrystycznych (w dni nakazane) przemawiałby argument nie przerywania serii tematycznych lektur Ojców z epoki starożytnej. Jest to jednakże argument nie przekonujący, gdyż nie planuje się zbyt wiele serii czytań w formie *lectio continua*. Istnieje jednak obawa, że w dniu ku czci świętych, przy obowiązku trzeciego czytania (hagiograficznego), wielu uległoby pokusie wyboru *officium* nie uwzględniającego danego świętego i pomijania zatem lektury hagiograficznej. Dali temu wyraz obecni na spotkaniu w Monachium w głosowaniu w tej materii. 8 było za możliwością zastępowania czytań *ad libitum*, a 6 za obowiązkowymi trzema czytaniem w dni ku czci świętych.

Nowy relator Grupy Studyjnej nr 5 (trzeci już z kolei), I. Oñatibia, pragnął metodycznie uporządkować dotychczasowe dokonania oraz przedłożyć swoim współpracownikom zasady dalszego procedowania w materii czytań patrystycznych. Zaważył to w specjalnym dokumencie przesłanym wszystkim zainteresowanym. Pismo to z uwagi na fakt, że stanowi i wyznacza dalszy kierunek procedowania, choć z konieczności odwołuje się także do dotychczasowych osiągnięć, warte jest szerszego omówienia i prezentacji²⁸.

²⁷ *Tamże*, s. 15n.

²⁸ Omawiane poniżej kryteria wyboru czytań patrystycznych autorstwa I. Oñatibia zawarte są w dokumencie: *Normae et criteria ad usum eorum qui in seligendis lectionibus patristicis adlaborant*, s. 1–6. Dokument nie jest opatrzony datą powstania. Z faktu, że I. Oñatibia objął stanowisko relatora w połowie 1967 r., oraz z zapowiedzi konieczności przygotowania relacji dla IX Sesji Plenarnej *Con-*

Dokument przypomina najpierw zasadę: *nulla dies sine Patribus*. Autorom starożytnym przysługuje pierwszeństwo w doborze tekstów w porównaniu do autorów współczesnych, gdyż są oni bezpośrednimi i najbliższymi czasowo świadkami treści biblijnych. Ich pisma ponadto często nawiązują do psalmów, komentują je, a psalmy wypełniają przeciwieństwową część księgi BR. Pisma Ojców wykazują stały i częsty kontakt z celebrowanym misterium eucharystycznym, podstawowym źródłem duchowości każdego chrześcijanina. Ojcowie również chętnie podejmowali w swych traktatach tematy związane z podstawowymi prawdami wiary, stając się zarazem świadkami autentycznej Tradycji Kościoła. Taka „informacja wiary” miała zarazem swój znakomity wpływ na duchową formację chrześcijanina. Tajemnice zatem zbawienia mogą poprzez pisma Ojców skutecznie i owocnie przemawiać do dzisiejszego czytelnika i być dobrze przez niego asymilowane. Przy wyborze tekstów Ojców Kościoła warto zauważyć zawarty w nich *momentum oecumenicum*, który bardzo rzadko obecny jest u autorów późniejszych. Jeśli natomiast zapytać o ogólny „literacki” charakter czytań, to powinny one być albo komentarzem do poprzedzającej lektury biblijnej BR względnie jakiegoś tekstu biblijnego z formularza mszalnego na dany dzień (np. perykopy ewangelijnej, a nawet psalmu sponsoryjnego), albo też stanowić ilustrację bieżącego czasu liturgicznego czy obchodu (wspomnienia czy święta) danego dnia liturgicznego. Jeśli zaś w godzinie czytań BR rozpoczyna się *lectio continua* jakieś księgi biblijnej, pożyteczne będzie dobranie czytania patrystycznego wprowadzającego w sens i treść tejsz księgi biblijnej. Nie muszą być to w takich przypadkach teksty przejęte z dzieł egzegetycznych danego Ojca, ale także z jego homilii czy traktatów. *Lectio continua* z wybranego dzieła patrystycznego uzasadniona jest tylko w podwójnym przypadku: ze względu na jego wyjątkowe przesłanie oraz z racji współbrzmienia z czytaniem biblijnym.

Ważnym problemem są ustalenia związane z niezależnym od księgi BR dodatkowym lekcjonarzem patrystycznym. Dotychczasowe bowiem przygotowane katalogi czytań patrystycznych, sięgające ponad 2000 lektur, ze zrozumiałych względów nie znajdują się w całości w BR. Wychodzi temu naprzeciw idea, którą już wielokrotnie zgłaszali członkowie *Consilium*, aby wartościowe teksty umieścić w osobnym *Lectionarium patristicum ad libitum*. Obowiązuje jednak norma, że teksty będące komentarzem do czytań biblijnych zawartych w księdze BR względnie obowiązujące w formularzu mszalnym danego dnia liturgicznego powinny najpierw i priorytetowo znaleźć swoje miejsce w BR, a dopiero potem w osobnym lekcjonarzu. W takim lekcjonarzu można by umieszczać także teksty dobrane przez konferencje episkopatów, pisane w języku ojczystym i współbrzmiające z *genius loci*.

I. Oñatibia w sposób bardziej obszerny zaprezentował pozytywne i negatywne kryteria selekcji czytań patrystycznych²⁹ Podstawową normą doboru tekstu jest zawsze dobro duchowe zarówno osób duchownych, jak też świeckich. Czytane teksty muszą służyć radą i pomocą w promocji życia chrześcijańskiego, w szukaniu odpowiedzi na trudne bolesne doświadczenia życiowe, w kształtowaniu postaw chrześcijańskich, itp. Wybrane lektury patrystyczne są zarazem wykładnią i ilustracją podstawowych prawd ekonomii zbawienia, zwłaszcza, gdy wynikają bezpośrednio z poprzedzających je lektur biblijnych obecnych w BR. Lektury patrystyczne powinny być także tworzywem homiletycznym dla osób pracujących w duszpasterstwie. Nie należy zapominać również o wymiarze medytacyjnym tychże czytań. Przy niektórych starożytnych tekstach należy brać pod uwagę ich stronę językową, wiedząc, że będą one wszystkie przełożone i używane w językach ojczystych. Są bowiem takie teksty, które operują oryginalnym językiem łacińskim czy greckim w sposób znakomity. Jednakże ich oryginalna forma językowa, stosowanie słownych przeciwstawień, pięknie brzmiących figur słownych, porównań pozostających raczej na poziomie upiększeń oratorskich, w procesie przekładu na języki narodowe stwarzają znaczne trudności i powodują zubożenie oryginalnego sensu. Należy zatem teksty patrystyczne wyrażane w takiej szacie stylistycznej traktować z dużą ostrożnością.

Wyliczając kryteria negatywne w doborze nowych lektur, I. Oñatibia powtarzał tezy M. Pellegrino. Wyjaśnia jedynie, że należy unikać czytań kojarzonych z określonymi kierunkami filozoficznymi. Podobnie nie należy brać pod uwagę tekstów prezentujących zbyt abstrakcyjne, wydumane przemyślenia teologiczne (elukubracje), które nie służą współczesnemu czytelnikowi, są wręcz anachroniczne lub zawierają przebrzmiałe, minione koncepcje duchowości chrześcijańskiej. Podobna forma obowiązuje także odnośnie do tekstów o charakterze zbyt moralizującym. Nie należy również praktykować metody określanej przez fachowców jako *centonization*, czyli łączenia w jedną całość kilku tekstów z tego samego źródła patrystycznego, opuszczając przy tym nieprzydatne partie czy zdania. Takiej kompilacji tekstów byli zresztą przeciwni Ojcowie *Consilium* w czasie uprzednich sesji plenarnych.

Odnośnie do sposobu prezentowania lektury patrystycznej (*lato sensu*) w księdze BR, należy przewidzieć tytuły, oddające istotę danego tekstu oraz wprowadzić wewnętrzny podział lektury ułatwiający jego asymilację. W kwestii bibliograficznego opisu czytania relator uważał, że wystarczy generalny opis źródła pochodzenia, wskazanie autora oraz ogólne zaznaczenie rozdziału czy wierszy z przejętego dzieła.

²⁹ O tych pozytywnych i negatywnych kryteriach wspominał już wcześniej, choć w sposób bardziej syntetyczny, pierwszy relator Grupy Studyjnej nr 5, M. Pellegrino, zob. przyp. 14.

I. Oñatibia swoje programowe wskazania kończy propozycją dalszego procedowania. Dotychczas wyselekcjonowano ponad 2000 tekstów. Aktualnie można przyspieszyć przydzielanie poszczególnych lektur na dane dni i okresy liturgiczne, ponieważ znane są już dwie podstawowe kwestie, od których w istotny sposób ten precyzyjny przydział jest uzależniony. Chodzi tu o ustalenia schematu czytań biblijnych w nowej księdze BR oraz o udostępnienie przez Grupę Studyjną nr 1 (*De Calendario*) nowej wersji kalendarza liturgicznego. Ze względu na to, że Grupa Studyjna nr 4 (*De lectionibus biblicis*) przewidywała dwuletni cykl perykop biblijnych w przyszłej księdze BR, należało oczywiście opracować również dwuletni cykl czytań patrystycznych, jak też dwuletnie *Lectionarium ad libitum*³⁰. Do współpracy nad nowym katalogiem czytań należy zaprosić maksymalną ilość fachowców z dziedziny patrologii oraz znawców literatury teologicznej epoki Średniowiecza oraz czasów współczesnych. Ze względu na konieczność częstych spotkań i konsultacji, przewagę będą mieli fachowcy przebywający w Rzymie lub w pobliżu. Międzynarodowy charakter licznego teologicznego środowiska rzymskiego doskonale odpowiada takim postulatam. Do końca 1967 r. Grupa Studyjna powinna wykonać dwa zadania:

- a) na dni 21–28 listopada zaplanowana jest IX Sesja Plenarna *Consilium*. Ojcowie tejże sesji korzystać będą z tekstów BR w wersji zreformowanej w postaci *specimen* na 33 i 34 tydzień *per annum*. Oczywiście będą oni w godzinie czytań recytowali specjalnie na te tygodnie przydzielone lektury patrystyczne;
- b) do 31 grudnia gotowy będzie ostateczny katalog czytań, obejmujący okres Wielkiego Postu, łącznie z dwoma dotychczasowymi tygodniami Męki Pańskiej (nb. — poprzedni schemat nie uwzględniał tych 2 ostatnich tygodni!).

Następne miesiące będą dla Grupy Studyjnej nr 5 przyspieszonymi etapami stopniowego prezentowania kolejnych katalogów czytań patrystycznych oraz konsultowania ich z wybranymi zespołami konsultorów — biegłych w tejże materii. I tak w lipcu 1968 r. I. Oñatibia wysłał do oceny czytania okresu adwentowego z prośbą o nadesłanie uwag do dnia 15 sierpnia tegoż roku³¹. W piśmie towarzyszącym zestawowi lektur wyjaśnia on, że inspirują się one takimi tematami, jak:

- oczekiwaniem na ponowne, powtórne przyjście Chrystusa;
- wyjaśnieniem pedagogicznego sensu Starego Testamentu;

³⁰ O decyzji konieczności podwójnego, czyli dwuletniego, katalogu czytań patrystycznych poinformował oficjalnie I. Oñatibia na spotkaniu „breviarzowych” relatorów w Genui na przełomie lutego i marca 1968 r.; zob. *Schemata nr 284, De Breviario 70*, z dnia 15 marca 1968 r., *Relatio Sessionis Coetus IX Genuae habitae diebus 27 february – 1 martii 1968*, s. 1–17, tu s. 3.

³¹ Praktycznie była to druga wersja zestawu czytań adwentowych w porównaniu do *Schemata nr 74* (zob. przyp. 16). Nowy (drugi z kolei) katalog czytań adwentowych zob. *Schemata nr 229, De Breviario 77*, z dnia 6 lipca 1968 r., *De lectionibus patristicis Officii. Conspectus lectionum patristicarum hucusque pro Tempore Adventus propositarum*, s. 1–14.

- wizją ekonomii zbawienia zakorzenionej w teologii Wcielenia Słowa Bożego, w którym znajduje swoje wypełnienie;
- koniecznością odkupienia człowieka;
- medytacją nad ewangelijnymi wydarzeniami bezpośrednio poprzedzającymi Boże Narodzenie;
- powołaniem i misją NMP oraz Jana Chrzciciela;
- przygotowaniem moralnym na wydarzenia i święta okresu bożonarodzeniowego.

Kolejnym katalogiem czytań przygotowanym pod kierownictwem I. Oñatibia (i zarazem ostatnim, gdyż w swej ojczyźnie, w Hiszpanii, otrzymał nowe obowiązki i musiał opuścić Grupę Studyjną) była selekcja czytań na okres Bożego Narodzenia oraz Epifanii³². Nowy relator, J. Rotelle (czwarty już z kolei!), rozesłał konsultorom do oceny następny zestaw czytań przeznaczonych na Wielki Post³³, potem ponownie, po uwzględnieniu różnych uwag nadesłanych przez fachowców, katalog lektur na okres adwentowy³⁴. Okres przygotowywania kolejnych, częściowych katalogów czytań patrystycznych trwał aż do połowy 1970 r. Ten etap prac wymagał ciągłych wzajemnych konsultacji i uzgadniania opinii. Wzorcowym przykładem, który dobrze oddaje klimat i styl pracy Grupy Studyjnej nr 5, będzie krótki opis treści *Schemata nr 334*³⁵. Zawiera on propozycje 203 czytań na okres paschalny. Każdemu dniowi przydzielono różną ilość lektur, przeważnie trzy (na cykl dwuletnich czytań oraz do lekcjonarza *ad libitum*). Nie jest to jednakże norma stała. Na Wigilię Paschalną np. zaproponowano pięć czytań (dwa czytania z *Sermones* św. Augustyna, dwa kazania Chromacjusza z Akwilei, jedno kazanie anonimowego autora hiszpańskiego wzięte z Lekcjonarza Wizygockiego)³⁶. J. Rotelle podał również autorów odpowiedzialnych za przygotowanie poszczególnych serii i części powyższego katalogu czytań. Czytania zatem od Wigilii Paschalnej do III Niedzieli Paschalnej opracowali: R. Grégoire, A. Rose, Cl. Marot, H. Ashwort oraz I. Ortiz. Czytania od III Niedzieli do V przygotowali: A. Olivar, L. Leloir, J. Lemarié i inni. Resztę czytań z pozostałego okresu paschalnego dobrali: B. Neunheuser, A. Hamman, R. Dolle i in-

³² Zob. *Schemata nr 302, De Breviario 78*, z dnia 22 lipca 1968 r., *De lectionibus patristicis Officii. Conspectus lectionum patristicarum hucusque pro Tempore Nativitatis et Epiphaniae propositarum*, s. 1–18.

³³ Zob. *Schemata nr 323, De Breviario 83*, z dnia 25 października 1968 r., *De lectionibus patristicis Officii. Conspectus lectionum patristicarum hucusque pro Tempore Quadragesimae propositarum*, s. 1–42.

³⁴ Zob. *Schemata nr 329, De Breviario 84*, z dnia 29 listopada 1968 r., *De lectionibus patristicis Officii. Lectiones Patristicae. Tempore Adventus*, s. 1–53.

³⁵ Poniżej omówione kwestie związane z czytaniem patrystycznymi okresu paschalnego pochodzą ze *Schemata nr 334, De Breviario 86*, z dnia 13 stycznia 1969 r., *Conspectus Lectionum Patristicarum pro tempore paschalis propositarum*, s. 1–13 plus s. 1–12 (w tym samym dokumencie).

³⁶ W powyższym katalogu wszystkich czytań okresu paschalnego znajdujemy pełne i precyzyjne opisy bibliograficzne, np. czytanie nr 2 (z Wigilii Paschalnej) pochodzi od św. Augustyna, *Sermo nr 219*; PL 38, 1087–1088. *Incipit: Beatus Paulus ..., excipit: in nobis habitat quem rogamus.*

ni. Powyższy zestaw, zgodnie z *modus procedendi*, został przekazany wielu konsultorom z prośbą o wyrażenie swej oceny. Były one różnorodne, nierzadko nawet skrajnie przeciwstawne, pomimo iż autorami byli fachowcy, znani i uznani zarówno w materii liturgicznej, jak też patrystycznej. Kazanie Maksyma z Turynu (*Sermo 54, I*) przewidziane na poniedziałek wielkanocny ocenił A. Rose jako doskonałe (... *excellent sermon di Maxime de Turin*), natomiast A. Backaert chciał odrzucenia tego tekstu (... *langage et doctrine trop populaires*). Podobne przeciwstawne opinie powyższych dwóch konsultorów dotyczyło innego czytania zaproponowanego na ten sam liturgiczny dzień, mianowicie kazania św. Augustyna (*Sermo 231, 2*; PL 38, 1104–1105). A. Rose uznał ten tekst za dobrze dobrany (... *bon sermon d'Augustin*), natomiast A. Backaert był radykalnie odmiennego zdania (... *mauvais texte. Il n'est pas adapté pour l'octave de Pâques*). Na środę piątego tygodnia jednym z czterech czytań jest kazanie św. Leona Wielkiego (*Sermo III de Pentecoste*; PL 51, 413–415). R. Dolle ocenia ten tekst bardzo pozytywnie (*Beau texte sur l'élévation de la nature humaine en Jésus glorifié*), natomiast B. Neunheuser sądzi, że powyższa lektura dla współczesnego wierzącego przemawia językiem zbyt trudnym, a nawet niezrozumiałym.

W podobnym, jak w powyżej przedstawionym stylu przebiegały dalsze prace nad ustaleniem ostatecznego kształtu katalogu czytań patrystycznych w przyszłej księdze BR. Istotnym etapem redakcyjnych prac była publikacja wszystkich tekstów w zbiorczej edycji dokonana przez Typografię Watykańską w marcu 1970 r.³⁷ Nakład wynosił 800 egzemplarzy. Rozesłano je wszystkim członkom *Consilium*, wszystkim konsultorom grup studyjnych oraz tym osobom, które zostały wskazane przez poproszone o to narodowe centra i ośrodki liturgiczne. Wyznaczono również limit czasowy (koniec maja 1970 r.) nadsyłania uwag i różnego rodzaju sugestii w tej materii³⁸.

Dotychczasowy jednakże proces redakcyjny, zmierzający do dwuletniej dystrybucji czytań patrystycznych oraz do pozostawienia niewykorzystanych lektur w tzw. *Lectionarium patristicum ad libitum*, doznał swoistego zatrzymania, a nawet „wstrząsu”. Decyzją bowiem nowo powstałej Kongregacji ds. Kultu Bożego (*S. Congregatio pro Cultu Divino*, powołana 8 maja 1969 r.) należało zrezygnować z dwuletniego układu czytań w przyszłej księdze BR. Przyczyna takiej decyzji była natury bardzo prozaicznej: dwuletni cykl czytań biblijnych, czterotygodniowy układ psalmodii, hymny obecne w każdej godzinie kanonicznej, dodane *preces* w codziennych *laudes* oraz *vesperi* spowodowały, że Typografia watykańska ostrzegła, że ta ogromna ilość

³⁷ Ostatnim i zarazem najobszerniejszym katalogiem czytań patrystycznych (do których dołączono także czytania hagiograficzne) przygotowanym przez Grupę Studyjną nr 5 i rozesłanym do dalszych konsultacji była publikacja *Schemata nr 349, De Breviario 93*, (marzec) 1970 r., *Lectiones Patrum et Lectiones Hagiographicae pro Officio Divino (manuscripti instar)*, Typis Polyglottis Vaticanis, s. 1–423.

³⁸ Informuje o tym *Res Secretarius nr 42*, z dnia 9 kwietnia 1970 r., s. 1–9, tu s. 3.

tekstów nie zmieści się nawet w czterech tomach, a przecież pierwotnie przewidywano dwutomową księgę BR. Należało zatem dokonać redukcji tekstów, w tym także czytań patrystycznych, ograniczając się do jednorocznego doboru czytań. Konferencje zaś biskupów mogą przygotować dodatkowe *Lectionarium*, w którym znajdują się przeegzaminowane już czytania patrystyczne nie ujęte w nowej księdze BR³⁹

Ostatni zatem etap redakcyjnego przepracowania dwuletniego cyklu czytań patrystycznych na jednoroczny wymagał szybkiego i zarazem olbrzymiego wysiłku twórczego. Był on w oczywisty sposób uzależniony od ustaleń Grupy Studyjnej nr 4, odpowiedzialnej za układ czytań biblijnych w BR. Wiadomo było przecież, że przed podobnym problemem redakcji dwuletniego katalogu czytań biblijnych do jednorocznego została przymuszona powyższa grupa. Ostateczny kształt czytań patrystycznych to owoc wielomiesięcznych, pracochłonnych dostosowań jednorocznego cyklu lektur patrystycznych do brewiarzowego lekcjonarza biblijnego, dokonanych przez dwie osoby: benedyktyna Q. Abbey oraz cystersa G. Raciti⁴⁰. Po ostatecznym zatwierdzeniu tegoż jednorocznego lekcjonarza patrystycznego przez Kongregację ds. Kultu Bożego w nowej księdze pod oficjalnym tytułem *Liturgia Horarum* znalazło się, zgodnie z informacją powyższej kongregacji, 596 lektur zarówno z epoki patrystycznej Kościoła wschodniego i zachodniego, jak też autorów kościelnych późniejszych wieków (np. św. Tomasza z Akwinu)⁴¹. Znajdujemy ponadto teksty Soboru Watykańskiego II, a także licznych papieży (np. Pawła VI, Piusa X, Piusa XI, Piusa XII, Jana XXIII). Ze wzmiankowanego powyżej zestawienia lektur dokonanego przez Kongregację ds. Kultu Bożego można dowiedzieć się, że wykorzystano teksty ok. 160 autorów. Najczęściej skorzystano z pism św. Augustyna (aż 82 razy), św. Ambrożego (27 razy) oraz Leona Wielkiego (25 razy). Jednakże z ponad 90 autorów korzystano tylko jednorazowo. Warto ponadto zauważyć, że zgodnie z sugestią Kongregacji Nauki Wiary w *editio typica* nie znalazły się teksty uznanych współczesnych autorów w materii duchowości chrześcijańskiej⁴², pomimo iż we wcześniejszych etapach redakcyjnych byli oni za zgodą *Consilium* brani pod uwagę. Chodzi tu o takich autorów, jak C. de Foucault, R. Guardini, T. Merton. Kongregacja Nauki Wiary nie wykluczała jednakże wykorzystania ich twórczości przez kon-

³⁹ O tej bolesnej dla redaktorów redukcji czytań zob. E. LENGELING, *Liturgia Horarum. Die Lesungen und Responsorien im neuen Stundengebet*, LJB 20 (1970), s. 239. Warto tutaj przypomnieć, że jednak do dnia dzisiejszego nie ukazało się „watykańskie”, wzorcowe *Lectionarium patristicum ad libitum*.

⁴⁰ Ich nazwiska podaje A. BUGNINI, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1983, s. 533.

⁴¹ Pełen zestaw 596 lektur patrystycznych ułożonych w porządku alfabetycznym autorów, z wymienieniem (ogólnym!) tytułu źródła pochodzenia tekstu, numerem tomu księgi *Liturgia Horarum* oraz danej strony z *editio typica* podają Not 10 (1974), s. 253–276. Dokładne opisy bibliograficzne wszystkich czytań patrystycznych zawartych w *Liturgia Horarum (editio typica 1971–1972)* znajdziemy w: *Lezionario patristico*, w: *Liturgia delle Ore. Documenti ufficiali e Studi* (Quaderni di Rivista Liturgica 14), Torino 1972, s. 497–533.

⁴² Fakty związane z decyzjami Kongregacji Nauki Wiary powtarzamy za BUGNINI, *dz. cyt.*, s. 532n.

ferencje biskupów przy edycji własnych, narodowych ksiąg *Liturgii godzin*. Tacy jednak autorzy muszą mieć już „ukończony ziemski życiorys”

Podsumowując nasze opracowanie warto powtórzyć za IGLH (art. 163–165), że czytania patrystyczne mają ułatwić rozumienie słowa Bożego, przybliżyć możliwość wnikania w znaczenie okresów i świąt liturgicznych i w ten sposób podbudować i ożywiać duchowość chrześcijańską. Prawdziwość powyższych założeń potwierdzi z pewnością każdy użytkownik księgi *Liturgia godzin*. I w tym sensie należy z głębokim przekonaniem uznać, że katalog nowych czytań patrystycznych jest bardzo udanym owocem posoborowej reformy liturgicznej.

Kriterien der neuen Auswahl der Väterlesungen im Buch der *Liturgia Horarum* Redaktionsarbeiten

Zusammenfassung

Der Artikel beschäftigt sich mit der Redaktionsgeschichte und den Redaktionsproblemen bei der Erstellung der patristischen Lesungen des lateinischen Stundenbuches. Bereits verlangte die Liturgiekonstitution (Art. 92.b) eine bessere Auswahl der Lesungen aus den Werken der Väter, Kirchenlehrer und anderer Kirchenschriftsteller. Die neue Redaktion der patristischen Lesungen wurde dem *Coetus a Studiis Nr 5 (De lectionibus patristicis)* anvertraut. Die einzelnen Etappen der Erarbeitung der neuen Ordnung der patristischen Lesungen legte der *Coetus* in Form der sogenannten *Relations* und *Schemata* vor. Um die endgültige Form der neuen Form der neuen Auswahl der Väterlesungen bemühteten sich viele Patrologen, Liturgen, Theologen und besonders der Rat zur Ausführung der Liturgiekonstitution (*Consilium*).